

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

до проєкту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо соціального і правового захисту осіб, залучених до конфіденційного співробітництва з розвідувальними або контррозвідувальними органами»

1. Обґрунтування необхідності прийняття Закону

Цивільні особи - громадяни України, залучені до конфіденційного співробітництва з **розвідувальними** органами України, мають право на соціальний і правовий захист, зокрема, на отримання статусу учасника бойових дій (УБД).

Натомість цивільні особи - громадяни України, які були залучені до конфіденційного співробітництва з СБУ, не можуть претендувати на аналогічний або подібний соціальний і правовий захист, зокрема, не можуть отримати статус УБД, оскільки СБУ є **контррозвідувальним** органом і не належить до розвідувальних органів.

Чинне законодавство (зокрема стаття 41 Закону України «Про розвідку») гарантує захист та сприяння звільненню конфіденційним співробітникам у разі їх затримання, арешту або засудження за кордоном. Однак, закон не містить аналогічних чітких гарантій для осіб, затриманих ворогом на тимчасово окупованих територіях України. Це створює глибоку правову колізію, оскільки тимчасово окуповані території (АР Крим, частини Донецької, Луганської, Херсонської та Запорізької областей) де-юре є територією України. Такий стан правового регулювання дозволяє державі формально не застосовувати спеціальні механізми сприяння звільненню до громадян, які виконували завдання розвідки в найбільш небезпечних умовах.

Крім того, як особи, що були залучені до конфіденційного співробітництва з розвідувальними органами, так і особи, що були залучені до конфіденційного співробітництва з СБУ (контррозвідувальним органом), досить часто стикаються з проблемою належного документального підтвердження факту конфіденційного співробітництва (втрата зв'язку з куратором, загибель куратора тощо), з неотриманням соціального і правового захисту у випадках, якщо залучення відбулося з дати початку тимчасової окупації окремих територій України – з 19 лютого 2014 року.

В квітні 2014 року була розпочата АТО, згодом переформатована в ООС (30.04.2018 р.), а з 24.02.2022 р. - триває повномасштабна збройна агресія проти України.

Від початку тимчасової окупації окремих територій України (зокрема, АР Крим), АТО, оперативні співробітники СБУ та розвідувальних органів залучали до конфіденційного співробітництва цивільних осіб – громадян України, які

проживали на тимчасово окупованих територіях України. Ці особи збирали та передавали оперативним співробітникам інформацію, необхідну для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України, боротьби з тероризмом та виконання інших завдань СБУ, розвідувальних органів.

Значна кількість цих людей згодом була позбавлена особистої свободи країною-агресором та/або підконтрольними їй збройними формуваннями (зокрема, внаслідок витоку інформації з СБУ про агентурні мережі). Такі люди протягом років утримувалися в місцях несвободи, зазнавали катувань (зокрема, сексуального насильства) та втратили здоров'я.

Частина з них згодом були звільнені за результатами обмінів та перебувають на підконтрольній Україні території, інша частина - по теперішній час продовжують утримуватися в місцях несвободи країною-агресором. Реальна кількість таких людей достовірно невідома, але вона вимірюється сотнями, а їх кількість постійно збільшується.

Відповідно до частини першої статті 5 Закону України «Про розвідку» розвідувальними органами є: (1) Служба зовнішньої розвідки України; (2) розвідувальний орган Міністерства оборони України (ГУР); (3) розвідувальний орган центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону (ДПСУ).

СБУ є суб'єктом розвідувального співтовариства, але не є розвідувальним органом.

СБУ є спеціально уповноваженим органом державної влади у сфері контррозвідувальної діяльності.

Отже, на осіб, які співпрацювали з СБУ, не поширюються норми Закону України «Про розвідку», зокрема його стаття 41 «Соціальний і правовий захист осіб, залучених до конфіденційного співробітництва з розвідувальними органами».

В Законі України від 25.03.1992 р. № 2229-XII «Про Службу безпеки України» подібні норми про соціальний і правовий захист осіб, залучених до конфіденційного співробітництва, відсутні (див. ст. ст. 28, 29 закону «Про СБУ», які не співмірні за обсягом гарантій зі ст. 41 закону «Про розвідку»).

Спираючись на досвід спілкування за різних обставин з конфідентами, можна стверджувати, що люди часто погоджувалися на конфіденційне співробітництво виходячи з патріотичних переконань і наразі відчують себе покинутими державою. Вони не отримали ані символічного визнання (відомчих відзнак, нагород тощо), ані реального соціального захисту. У таких людей, здебільшого, надалі немає бажання захищати інтереси держави у складі сил безпеки та оборони або виконувати обов'язки громадянина України в інший спосіб. Крім того, така ситуація не сприяє залученню до конференційного співробітництва нових осіб, адже колишні полонені часто публічно розповідають про свій негативний досвід допомоги СБУ або розвідувальним органам.

2. Мета і завдання законопроекту

Метою законопроекту є створення належної системи соціального і правового захисту осіб, залучених до конфіденційного співробітництва з розвідувальними та контррозвідувальними органами.

Основними завданнями законопроекту є:

- унормувати можливість отримання особами, які з 19.02.2014 р. були залучені до конфіденційного співробітництва з контррозвідувальними органами статусу УБД та статусу особи з інвалідністю внаслідок війни нарівні з особами, які були залучені до конфіденційного співробітництва з розвідувальними органами;

- унормувати можливість отримання особами, які з 19.02.2014 р. були залучені до конфіденційного співробітництва з контррозвідувальними органами інших видів соціального і правового захисту, не меншого за обсягом ніж той, який мають особи, які були залучені до конфіденційного співробітництва з розвідувальними органами;

- унормування можливості отримання особами, які були залучені до конфіденційного співробітництва з розвідувальними органами починаючи з 19.02.2014 р., соціального і правового захисту передбаченого в профільному законі в повному обсязі.

3. Загальна характеристика та основні положення законопроекту

Проектом Закону пропонується внести зміни до Закону України від 22.10.1993 р. № 3551-XII «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», Закону України від 26.12.2002 р. № 374-IV «Про контррозвідувальну діяльність», Закону України від 17.09.2020 р. № 912-IX «Про розвідку», Закону України від 26.01.2022 р. № 2010-IX «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей», якими передбачити, зокрема:

- можливість отримання особами, які були залучені до конфіденційного співробітництва з контррозвідувальними органами, статусу УБД та статусу особи з інвалідністю внаслідок війни. Порядок надання статусу УБД у спосіб, що унеможливорює розголошення факту їх конфіденційного співробітництва з контррозвідувальними органами, має визначити Кабінет Міністрів України шляхом внесення змін у вже існуючий порядок щодо осіб, залучених до конфіденційного співробітництва з розвідувальними органами, або шляхом прийняття окремого підзаконного нормативно-правового акта;

- гарантії конфіденційності для осіб, які були залучені до конфіденційного співробітництва з контррозвідувальними органами, можливість застосування спеціальних заходів безпеки, право на грошову допомогу у разі смерті (загибелі), встановлення інвалідності або часткової втрати працездатності без встановлення інвалідності, що настали у зв'язку із виконанням контррозвідувальних завдань, право на відшкодування збитків;

- соціальний і правовий захист у випадку затримання, арешту або засудження на тимчасово окупованій території України для осіб, залучених до конфіденційного співробітництва з розвідувальними органами;

- презумпцію достовірності відомостей (даних), які повідомляє особа, залучена до конфіденційного співробітництва, з метою отримання соціального і правового захисту (відповідно до принципу правомірності дій та вимог особи під час адміністративної процедури). Обов'язок спростування таких відомостей (даних) покладається на той орган (особу), що їх заперечує;

- безумовне поширення дії закону «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей» на громадян України, іноземців та осіб без громадянства, яких було позбавлено особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України державою-агресором, її органами, підрозділами, формуваннями, іншими утвореннями, у зв'язку із здійсненням такими особами діяльності, пов'язаної із конфіденційним співробітництвом з розвідувальними та контррозвідувальними органами України, виконанням завдань руху опору.

Крім того, пропонується, щоб особи, які були залучені до конфіденційного співробітництва з розвідувальними та контррозвідувальними органами починаючи з 19 лютого 2014 року, мали право на повний обсяг соціального і правового захисту, передбаченого законом.

4. Стан нормативно-правової бази у даній сфері правового регулювання

На теперішній час правовідносини у вказаній сфері регулюються Конституцією України, законами України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про контррозвідувальну діяльність», «Про розвідку», «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей».

5. Фінансово-економічне обґрунтування

Реалізація положень акта не потребуватиме додаткових витрат з державного бюджету, оскільки:

- витрати, пов'язані з наданням пільг та соціальних гарантій особам, залученим до конфіденційного співробітництва з контррозвідувальними органами, згідно запропонованим змінам мають здійснюватися за рахунок коштів державного бюджету у порядку, що встановлюється Кабінетом Міністрів України, тобто за рахунок тих самих джерел, з яких наразі фінансуються пільги та гарантії для осіб, які залучалися до конфіденційного співробітництва з розвідувальними органами. Крім того, процес надання статусу УБД та статусу особи з інвалідністю внаслідок війни є динамічним (постійно охоплює нових людей) і наразі має свої сталі джерела фінансування;

- збитки, завдані залученим до конфіденційного співробітництва особам у зв'язку з виконанням ними контррозвідувальних завдань, пропонується

відшкодовувати за рахунок коштів державного бюджету, вже передбачених на утримання відповідних контррозвідувальних органів, за аналогією з тим, як на теперішній час передбачено відшкодування збитків для осіб, які виконували розвідувальні завдання;

- правовий і соціальний захист осіб, позбавлених особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, передбачений Законом України «Про соціальний і правовий захист осіб, стосовно яких встановлено факт позбавлення особистої свободи внаслідок збройної агресії проти України, та членів їхніх сімей», має свої сталі джерела фінансування.

6. Очікувані правові та соціальні наслідки прийняття законопроекту

Прийняття законопроекту забезпечить соціальний та правовий захист осіб, залучених до конфіденційного співробітництва з розвідувальними і контррозвідувальними органами, що сприятиме їхній мотивації й надалі захищати інтереси Української держави, зокрема, у складі сил безпеки та оборони, виконувати обов'язки громадянина України в інший спосіб, а також сприятиме залученню до конференційного співробітництва нових осіб, адже потенційні конфіденти розумітимуть, що мають конкретні гарантії держави.

Народний депутат України –
член Комітету Верховної Ради
України з питань соціальної політики
та захисту прав ветеранів

А.Д. Остапенко
(посвідчення № 425)

